

1. De apotheker C. Nehring legt zijn hand op de schouder van een van de leden van een groep Kayapó-Indianen bij Piracicaba, São Paulo (1884). De fotograaf is niet bekend.
Foto's afkomstig uit: Markus Schindlbeck (red.), *Die ethnographische Linse; Photographien aus dem Museum für Völkerkunde Berlin*, Staatliche Museen, Berlin, 1989 p. 50, 68, 102.

Groepsportret

Caroline Hanken

Al gauw na de uitvinding van de fotografie namen etnologen, avonturiers en kolonisten hun camera's mee om het leven in andere werelddelen vast te leggen. Niet alleen de techniek, ook de gedragscode die men bij het maken van foto's was gaan hanteren, werd naar verre oorden geëxporteerd. In een Duitse handleiding voor tropenfotografie uit de tweede helft van de negentiende eeuw kan men lezen hoe lastig het was om in Afrika een natuurlijk lijkende foto te maken van spelende kinderen. Als de kinderen een man met een camera zagen, sprongen ze meteen in het gelid om daarmee te laten zien dat ze wisten hoe ze zich bij het fotograferen moesten gedragen (Schindlbeck 1989, 31).

De in Europa ontwikkelde principes voor het maken van een groepsportret werden in niet-westerse culturen moeiteloos overgenomen. Er bestaan talloze foto's van rijen inheemsen die net als in

2. De Europeaan in het matrozenpak drukt voor de foto een plantage-arbeider op Samoa tegen zich aan (1910). De fotograaf is niet bekend.

3. De Duitse etnoloog Max Schmidt heeft zijn arm geslagen om een van de leden van een groepje Paressi-Kabishi-Indianen voor een woonhuis in Mato Grosso (1910). De fotograaf is niet bekend.

de Europese familieportretten zijn gerangschikt tot een harmonische compositie. Soms staat er op de achtergrond een blanke man. En soms heeft deze een hand op een schouder gelegd.

Dat gebaar is intrigerend. Zou die hand de relatie uitdrukken tussen deze blanke Europese mannen en de inheemsens op de foto? Het gebaar lijkt vriendschappelijk, maar het zou ook wel autoritair kunnen zijn. De foto doet denken aan een oude klassefoto met de meester op de achterste rij, die ook een hand op de schouder van een van de kinderen heeft gelegd.

Over de hele wereld zijn groepsportretten gemaakt waarvoor men zich voor de gelegenheid naast elkaar heeft opgesteld en waarbij iemand in die opstelling een hand of een arm om de schouder van zijn buurman slaat. Als je erop gaat letten dan zie je dat dit handgebaar vaak wordt gemaakt door degene die een leidende positie inneemt, de schoolmeester, de chef, de directeur, de pater familias.

De hand-op-de-schouder-pose betekent dan ook wellicht iets anders dan je op het eerste gezicht zou denken. De pose is het gevolg van de uitzonderlijke situatie waarin de groep is geplaatst. Ten behoeve van het groepsportret heeft de 'leider' zich temidden van zijn ondergeschikten opgesteld. Normaal staat hij boven de groep, nu moet hij doen alsof hij deel van het gezelschap uitmaakt. Samen met zijn ondergeschikten is hij onderworpen aan het gezag van de fotograaf. Deze verwisseling van de macht duurt niet lang, maar het voelt onwennig. Een pose biedt uitkomst.